

HISTORIJSKI ZBORNIK

UDK 940,1 (497.11) »14«
Izlaganje sa znanstvenog skupa

KOSOVSKI BOJ U OBJAVLJENIM NAJSTARIJIM IZVORIMA I U NOVIJOJ SRPSKOJ HISTORIOGRAFIJI*

Ivan Kampuš

Na Vidovan 15. lipnja 1389. g. (po novom kalendaru 28. lipnja) došlo je do velikog sukoba Srba i Turaka na Kosovu polju i tom su prilikom poginuli knez Lazar Hrebeljanović i sultan Murat.

Lazar Hrebeljanović, sin Pribca logoteta cara Dušana, rodio se oko 1329. u Prilepcu kod Novog Brda i bio stavilac na Dušanovu dvoru. I u vrijeme Dušanova sina cara Uroša obavljao je tu dužnost, ali je postepeno jačao svoje pozicije, zahvaljujući slabljenju centralne vlasti i srodstvu s Nemanjićima po ženi Milici.

Uz pomoć bosanskog bana Tvrtka i uz mađarsku podršku, prihativši vazalstvo prema Ludoviku Anžuvincu, Lazar je porazio moćnoga srpskog župana Nikolu Altomanovića te zajedno s Tvrtkom i ostalima podijelio njegove posjede. Nakon što je krajem osmog desetljeća 14. stoljeća pobijedio Radića Brankovića Rastislalića, Lazarev teritorij obuhvaćao je čitavo Pomoravlje s gradovima Nišom, Kruševcem, Užicom, Novim Brdom i Rudnikom.

No doskora su Turci ugrozili i Lazarove zemlje. Deset godina nakon bitke kod Marice, kneževa vlastela razbila su jedan njihov odred na »Dubravnici« kod Paraćina. Znatnim snagama 1386. godine sultan Murat zauzeo je Niš i upao u Toplicu, ali ga je Lazar suzbio kod Pločnika. Nakon Ludovikove smrti Lazar je prekinuo svoje vazalstvo prema Mađarima. Iako sam ugrožen od Turaka, Lazar zajedno s Tvrtkom sudjeluje u građanskom ratu na strani napuljskih Anžuvinača u sukobima s moćnim pristašama kralja Sigismun-

---

* U povodu 600-obljetnice kosovske bitke Arhiv Hrvatske i Savez povijesnih društava Hrvatske organizirao je 26. lipnja 1989. g. znanstveni kolokvij u čitaonici AH u Zagrebu.

da.¹ Zašto Lazar ratuje i na sjeveru kada je ugrožen od Turaka na jugu, suvremeni izvori nedostaju a srpska historiografija o tome ništa ne govori.

S pravom Ivan Božić upozorava (1970) da balkanski gospodari i zapadnoevropski vladari još nisu vidjeli u turskim napadima opću opasnost, već su ih uklapali u svoje neposredne sukobe.² No kao iznimku spomenuo bih Mrnjavčevića koji su pravilno ocijenili veliku opasnost od turske prisutnosti na Balkanu, pa su pokušali, uz velike ustupke, pridobiti za borbu protiv njih i Bizantince. Međutim, odgovor na postavljeno pitanje pokušajmo naći u izvorima. Mavro Orbini, koji nažalost nije uvijek pouzdan, priča da je u travnju 1385. Murat prodro u pokrajine koje su bile pod vlašću Lazara i njegova zeta Vuka, ali da nije mogao osvojiti Prištinu. Sultan se vratio na svoj teritorij, a Lazar i njegov zet Vuk Branković nagodili su se s Muratom i pristali davati stanovit danak, te u slučaju potrebe i vojnike.³ O vazalnom odnosu Lazara prema Muratu govori i turski historičar Nešri (16. stoljeće) koji se oslanja na usmenu predaju. No problem Lazarova odnosa prema Turcima u to vrijeme ostaje i nadalje otvoren, a možda će u danas pristupačnijim turskim arhivima istraživači otkriti nove izvore koji će bolje osvijetliti ove događaje.

Početak 1389. Sigismund je namjeravao napasti Lazara. Posredovanjem Nikole Gorjanskog mlađeg, Lazareva zeta, došlo je do nagodbe s kraljem. Lazar je prema Sigismundu preuzeo iste vazalske obaveze koje je imao i prije prema kralju Ludoviku.⁴

Lazar je imao i podršku Srpske crkve jer je on 1385. pridonio pomirenju pečke i carigradske patrijaršije. Takvo je bilo i stajalište Franje Barišića nasuprot mišljenju Ivana Đurića, koji dokazuje da carigradska crkva nikada, barem do 1453, nije priznala srpsku patrijaršiju.⁵

Nakon što su Turci 1388. poraženi kod Bileća od Bosanaca, Murat je vjerojatno započeo pripreme za rat protiv Srbije. Pozvane su trupe vazala s Istoka i Zapada. Uz sultana su bili sinovi Bajazit i Jakub i vojskovođe Evrenos, Sariče, Balaban i drugi. Preko oblasti Konstantina Dragaša koji mu se priključio kao i Vukašinov sin kralj Marko, Murat je izbio na Kosovo polje.

Da bi se oduprli Turcima, kralj Tvrtko je obustavio osvajanje Dalmacije i uputio vojsku na Kosovo pod Vlatkom Vukovićem. S Bosancima je stigao i odred Hrvata. Uz Lazara su bili Vuk Branković, njegovi nećaci Stefan i Lazar Musić, dok njegov zet iz Zete Đurađ Stracimirović Balša nije sudjelovao

¹ Historija naroda Jugoslavije I (dalje HNJ I), Zagreb 1953, 450; M. Dinić, Srpske zemlje u srednjem veku, Beograd 1978, 53; K. Jireček, Istorija Srba I, Beograd 1952, 323; Istorija srpskog naroda II (dalje ISN II), Beograd 1982, 39.

² I. Božić, Istorija Crne Gore II/2, Titograd 1970, 54.

³ M. Orbin, Kraljevstvo Slovena, Beograd 1968, 95; Jireček, Istorija, 324.

⁴ F. Šišić, Nekoliko isprava iz početka XV st., Starine JAZU XXXIX, Zagreb, 1938, 279.

⁵ F. Barišić, O izmirenju srpske i vizantijske crkve 1375, ZRVI 21, Beograd 1982, 159—181; I. Đurić, Sumrak Vizantije, Beograd 1984, 29. bilj. 39.

u ratu.⁶ Bitka se odigrala kod sastava Laba i Sitnice nedaleko od Prištine.⁷ O turskom borbenom poretku govore njihovi izvori iz 15. i 16. stoljeća. Prema tim podacima koje uglavnom prihvaća srpska historiografija, centrom je zapovijedao Murat, na desnom krilu evropske čete je vodio Bajazit, a Jakub azijske na lijevom krilu. Nasuprot Muratu bio je Lazar, prema Jakubu na desnom krilu Vuk Branković, a na lijevom Vlatko Vuković prema Bajazitu.⁸

Brojna snaga protivnika ne može se utvrditi, jer Srbi i Turci nastoje protivničku vojsku prikazati kao brojnu, kako bi pobjeda bila što slavija za one koji u boju nadvladaju. Po jednom »Slovu o Lazaru« Turaka je bilo 300 tisuća, a Srba sto tisuća. Neki turski izvori iz 15. stoljeća govore o mnogo realnijem broju svojih vojnika. Nešri pretjeruje navodeći kao Lazarove saveznike osim Bosanaca i Vuka Brankovića, još Vlahe, Ugre, Čehe, Arbanase, Bugare, »Franke«, 300 tisuća oklopnika s konjima u oklopu, osim druge vojske. Zaključuje da je turska vojska iznosila polovicu kršćanske. Po jednoj od vremenski najstarijih vijesti o kosovskom boju koja je doprla do Pariza Philippe Mézières tvrdi da je na turskoj a i na kršćanskoj strani bilo dvadesetak tisuća poginulih.⁹ Tok bitke je malo poznat. U početku su Srbi imali nekakvih uspjeha i pobjeđivali, ali kada je ubijen Murat, komandu je preuzeo Bajazit i naredio da se pogubi Jakub. Lazar je bio zarobljen i po Bajazitovoj zapovijedi pogubljen zajedno s nekim svojim velikašima.¹⁰

Turska vojska pretrpjela je teške gubitke. Iz boja su se vratili sa svojim vojnicima koji su preživjeli Vuk Branković i Vlatko Vuković. No najviše je stradao centar srpske vojske, dakle većina Lazarovih ratnika.

Još 1940. godine Mihailo Dinić je napisao da »svi do sada poznati izvori iz same godine boja na Kosovu, izazvani samim događajem ili sasvim otvoreno slave hrišćanski trijumf ili su prilično neodređeni: o turskoj pobjedi ne govori ni jedan«. ¹¹ Ovo je mišljenje potkrijepljeno novim dokazima. Naime,

⁶ O tome opširnije: Božić, Istorija II/2, 54—55.

⁷ S. Novaković, Srbi i Turci XIV i XV veka, S. Ćirković, Dopune i objašnjenja, Beograd 1960, 454.

⁸ Dinić, HNJ I, 45.

⁹ M. Dinić, Kosovska bitka, Enciklopedija Jugoslavije 5, 1962, 335—337. Ocjenjujući Mézièresovu verziju o sukobu na Kosovu Dinić ističe da je ona od izuzetne važnosti jer »svedoči da je zaista prvi utisak bio u Parizu da su na Kosovu hrišćani ostali pobjednici« (M. Dinić, Dva suvremenika o boju na Kosovu, Glas 182, 1940, 136). I u posljednjem svom djelu koje je Mézières pisao poslije Nikopoljske katastrofe spominje velike gubitke na kršćanskoj i turskoj strani, ne govori o Lazarevoj pogibiji a izričito spominje smrt Muratovu i jednog ili dvojice sultanovih sinova, pa Dinić s pravom zaključuje »da su Srbi po njemu bolje prošli u boju i da ima dosta okolnosti koje svjedoče da je Mézières prilikom pisanja svoje druge bilješke o boju na Kosovu smatrao ovaj kao hrišćanski uspeh«. (Dinić, n. dj., 138—141).

¹⁰ Na znanstvenom simpoziju »Šest vekova kosovske bitke« održanom u Prištini u svibnju 1989, S. Ćirković, je u svom referatu govorio o jačini vojnih snaga u kosovskoj bici (»Vjesnik«, 20. V. 1989).

¹¹ Dinić, Dva suvremenika, 138.

nedavno je Sima Ćirković utvrdio da se dva pisma retora Kidona upućena prognanom caru Emanuelu II Paleologu odnose na kosovsku bitku.¹² Odgovarajući na pitanje jednog građanina objavljeno u »Borbi« Ćirković je izjavio: »Od Konstantina Filozofa do 550-godišnjice (od kosovske bitke) svi su bili uvjereni da je kosovska bitka bila težak srpski poraz. Tada se, međutim, spominje i druga 'strana' istorije i najvažniji izvori koji su nastali 1389. godine. Oni, naime, uopšte ne spominju tursku pobjedu. Ili govore o turskom porazu ili 'puštaju' da bitka ostane 'nerešena'.«¹³

Krenimo, dakle, od najstarijih dokumenata.¹⁴ Mletačko vijeće je dalo 23. srpnja 1389. uputu poslaniku Andriji Bembu za novog sultana »... Neka se vicebajulu naloži, da sazove vijeće od dvanaestorice koji, ispitavši sve što mogu doznati o tim događajima, razvide i prosude, bude li za poslove naše općine i naših trgovaca korisno, da ide k onomu koji će biti mjesto Murata. Ako odluči da treba ići, neka ide i predstavi se s našim vjerovnim pismom, koje će se radi opreznosti sastaviti odvojeno za oba Muratova sina, a predat će ga onome koji bude vladao... kojemu će kazati, da smo prije odlaska ovih galijskih iz Mletaka dočuli, ali ne jasno, o ratu koji je bio između velmožnog gospodina Murata, oca njegovog i kneza Lazara o čemu su se razne stvari govorile, kojim se ipak vjerovati ne može; ali smo dočuli za smrt rečenog gospodina Murata, radi koje veoma žalimo.«¹⁵ Iz pisma je, dakle, vidljivo da Mlečani nisu sigurni koji je od sinova Muratovih preživio tu borbu. Poslanik je to morao utvrditi tek u Carigradu. Ali njegovog uputa kojom se nalaže da osobno sultanu izjavi da su se o ratu »govorile razne stvari«, kojima se »ipak vjerovati ne može« očito govori da su glasovi bili nepovoljni i da u njima nije bilo ni spomena o turskoj pobjedi.¹⁶ Jasno da se poslanik prema dobivenom nalogu mora ograditi od svih tih nepovoljnih vijesti.

¹² S. Ćirković, Dimitrije Kidon o Kosovskom boju, Zbornik radova Vizantološkog instituta 13, 207—219.

¹³ »Vjesnik«, 20. V. 1989.

¹⁴ Prva sačuvana vijest od 27. lipnja 1389, zapis je ruskog đakona Ignjatija: »Mitropolit se zadržao tu (u gradu Astraviji na obali Crnog mora) da bi saznao vijest o Muratu. Murat je bio otišao u rat protiv Lazara, srpskog kneza; a kružio je glas da su obojica, Murat i Lazar, bili ubijeni u jednoj bici. Zastrašen ovim nemirima, pošto smo se nalazili u državi Turskoj, mitropolit otpusti monaha Mihaila; episkop Mihail otpusti mene, Ignjatija i Sergija Azakova (Đ. Sp. Radojičić, Savremene vesti o kosovskoj bitci kod ruskog putopisca đakona Ignjatija, Starinar 12, 1927, 52). Mihajlić s pravom upozorava da se iz Ignjatijeva zapisa vidi nesigurnost koja je u to vrijeme vladala u turskoj državi, ali o pobjedi Turaka nema ni riječi (R. Mihajlić, Lazar Hrebeljanović, Istorija, kult, predanje, Beograd 1984, 118).

¹⁵ S. Ljubić, Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike IV, Zagreb 1874, 269, 270. Poslaniku Bembu odobreno je do 300 perpera za darove novome sultanu (Ljubić, Listine IV. 270).

¹⁶ Novaković, Srbi i Turci, Ćirković, Dopune, 454; Dinić, Dva suvremenika, 137; M. Dinić, Hronika sen-deniskog kaluđera kao izvor za bojeve na Kosovu i Rovinama, Prilozi KJIF 17, Beograd 1937, 56, 57.

Kralj Tvrtko je obavijestio iz Sutjeske 1. kolovoza 1389. godine trogirsku općinu da je

»neprijatelja kršćanskoga puka i pravoslavne vjere nevjernoga Amurata, ... održavši s pobjedom megdan savladao i na zemlju bacio zarobljene tako, da je malo od njih živu glavu odnijelo no uz neki gubitak svojih, ne ipak mnogih.«¹⁷

Sličnim pismom Tvrtko je obavijestio i Firencu što se vidi iz odgovora općine od 27. listopada 1389. koji glasi:

»Preslavnu pobjedu, koju je neiskazana milost svemogućeg i večnog božanstva, gledajući s visine stado svoje, darovala vašoj svetlosti upoznali smo iz pisma vašeg veličanstva«, i zbog nje se zajedno sa uzvišenošću vašeg veličanstva veselim srcem radujemo ... Srećno kraljevstvo Bosne koga je zadesilo da bije tako slavnu bitku i zadobije toliku pobjedu desnicom Hristovom. Srećan je onaj dan i slavna i poštovana uspomena blaženog Vida presvetoga mučenika na koji je dato da se nadvlada onaj surovi neprijatelj.«¹⁸

Iz tog odgovora Firence se vidi da su oni vijest o trijumfu doznali i »od pri-pjelih glasova« i »iz pisama mnogih ljudi«. U tim Tvrtkovim pismima Lazar se uopće ne spominje. Vjerojatno Tvrtko koji je od 1376. kralj Bosne i Srbije smatra samo svojom pobjedom sve što se dogodilo na Kosovu. Već je spomenuto da je S. Ćirković utvrdio da se dva pisma retora Dimitrija Kidona upućena prognanom caru Emanuelu II odnose na kosovsku bitku. Kidon piše:

»Onaj prokletnik veoma osion prema Bogu i njegovoj baštini, a istovremeno i veoma drzak prema svima, sada nestade i pogibe od onih o kojima je mislio da ni vest o sili, koja se protiv njih pripremaše, neće izdržati, već da će na sam glas u okean poskakati. Ali, iako je on pao, naše stanje se neće poboljšati. Ni kada bi svi Turci pomrli, uveren sam da Romeji ne bi počeli pametnije da rade.«¹⁹

Iz pisma se vidi sumorno stanje u Bizantiji koja je već bila spremna postati lagan turski plijen i nesposobna da na bilo koji način iskoristi novonastalu situaciju na Balkanu. Budući da je car Emanuel bio progнан na Lemnos između 1377. i 1389. nije teško zaključiti da Kidon pod »prokletnikom« koji sada »nestade i pogibe« misli na Murata. U čitavom pismu nema aluzije o turskoj pobjedi. Štoviše, pismo jasno govori da su Turci oslabili i da

¹⁷ G. Féjer, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/1, Budae 1834, 566, 567.

¹⁸ Féjer, *Codex* X/1, 567—569; Ćirković smatra da Tvrtkova pisma više govore o shvaćanju o obnovljenom srpskom kraljevstvu nego o samom kosovskom boju. Upozorava da je to kraljevstvo, koje je bilo više plod pretenzija nego realna teko-vina, tih dana konačno srušeno: Lazarovi nasljednici postali su turski vazali, a Vuk Branković se povezao sa Sigismundom. (S. Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 160). Međutim, Ćirković se u svojim Dopunama opširno pozabavio Tvrtkovim pismima, pa je analizirajući vijesti najstarijih izvora o kosovskom boju upozorio da se u okviru svih tih podataka Tvrtkova pisma moraju smatrati kao »prvorazredan izvor o kosovskom sukobu« (Novaković, *Srbi i Turci*, Ćirković, *Dopune*, 455—456).

¹⁹ Ćirković, *Dimitrije Kidon*, 215.

bi se stanje Bizantinaca moglo poboljšati, ali to prema Kidonu, njegovim sugrađani neće moći iskoristiti. I u drugoj poslanici Kidon žali što Bizantinci zbog svojih sukoba ne koriste mogućnost protjerivanja Turaka i, štoviše, daje do znanja da bitka na Kosovu za Turke nije bila uspješna.

No izvori s kraja 14. i neki iz 15. stoljeća govore ili o neodlučenom ishodu bitke ili o turskoj pobjedi. U »Slovu o knezu Lazaru« koje je napisao patrijarh Danilo III u posljednjem desetljeću 14. stoljeća, sačuvan je i opis boja i prikazana bitka bez pretjerivanja.

»Opet da se vratimo na bitku. Kad obe strane iznemogoše i bitka prestade, i bezbrojno mnoštvo obojih pobijeno beše, to jest Srba i neprijatelja, i po Kosovu polju ležaše, višerečeni Amorat primi ranu mačem u srce i teško dušu svoju ispusti. A dobropobedni, i božanstvene ljubavi takmac, novi mučenik, knez Lazar, po obrazu mačem posečen, blaženi kraj primi.«²⁰

Slično govore i dubrovački anali (Annales ragusini Anonymi):

»Petnaestog juna na dan Svetog Vida u utorak bio je boj između Bosanaca i velikog Turčina; Bosanci su bili despot Lazar, kralj Bosne i Vuk Branković i Vlatko Vuković vojvoda; bio je velik pokolj kako Turaka tako i Bosanaca i malo njih se vratilo u svoju zemlju. Pobjeda nije ostala ni Turcima ni Bosancima, jer je bila velika pogibija. Bitka je bila na Kosovu polju.«²¹

I Forolivski ljetopis, također, govori da je boj ostao neriješen. Međutim, Konstantin Filozof prvi saopćava vijest o turskoj pobjedi u »Biografiji o Stefanu Lazareviću«, sinu kneza Lazara:

»U prvi mah odolevali su Lazarevi ljudi i pobeđivali su. Ali već ne beše vreme za izbavljanje. Stoga i sin toga cara ojača opet u toj samoj bici i pobeđi, jer je Bog tako dopustio, da se i ovaj veliki (tj. Lazar) i oni koji su s njim uvežu venccm mučeništva.«²²

Bitka na Kosovu bila je krvava i iscrpljujuća za obje strane. Knez Lazar bio je zarobljen i pogubljen a Murat ubijen. Izvori govore različito o sultanovu ubojstvu, neki da se dogodilo prije boja, drugi za vrijeme, a turski izvori uglavnom tvrde da je Murat umoren poslije boja. Konstantin Filozof piše da je to bio netko veoma blagorodan koga oblađe zavidljivci i osumnjičiše kao nevjerna.

»A ovaj da pokaže vernost, a ujedno i hrabrost, nađe zgodno vreme, ustremi se ka samome velikom načelniku kao da je prebeglica, i njemu put otvoriše. A kada je bio blizu, iznenada pojuri i zari mač u toga samoga gordoga i strašnoga samodršca. A tu i sam pade od njih.«²³

²⁰ D. Pavlović, R. Marinković, Iz naše književnosti feudalnog doba, Sarajevo 1959, 153.

²¹ Annales ragusini Anonymi, MSHSM 14, Zagreb 1883, 48.

²² K. Filozof, Život despota Stefana Lazarevića, Stare srpske biografije XV i XVII veka, Beograd 1936, 59-60.

²³ N. dj., 59.

U jednom od najstarijih Konstantinovih rukopisa dodano je ime Miloš za koje zna i Halkokondil. Kod Konstantina Mihailovića i Dukinog prevodioca dolazi prezime Kobilic koje je tek u 18. stoljeću zamijenjeno sa Obilic.²⁴

Već 1389. u spomenutom odgovoru koji je Firenca poslala Tvrtku spominje se onaj »koji je vođu takve sile mačem hrabro ubio udarivši ga u grlo i trbuh«, ali u pismu se govori i o grupi vlastele sudionika u tom napadu.

»Srećno i tri puta i četiri puta srećno dvanaest zaklete vlastele, koja je prodrvši kroz čete neprijatelja i kroz lancima u okrug vezane kamile junački prodrila do Muratovog šatora... Blaženi svi koji su život i krv protili slavno kao mučenici, kao žrtve ubijenog vođe nad onom grdnom lešinom...«²⁵

Grčki historičar Duka (njegova historija ide do 1462. godine) govori da je jedan mladi Srbin, hrabar i srčan kao nitko drugi, napustio kršćanski bojni red i kao prebjeg upao među Turke. Čim su ga Turci ugrabili, on je imenom vikao njihova vladara kao da mu ima nešto prišapnuti, kako će u boju pobijediti, jer je radi toga prebjegao k Muratu. Sultan je dao rukom znak da mu priđe, a on čim mu se približio malim mačem zadao mu dobro pogodeni udarac u srce. Okolina Muratova sasjekla je mladića. Kada su Turci ugledali ono čemu se nisu nadali, podigli su usred bojnog reda šator i u nj smjestili polumrta Murata. Zatim su, ne obazirući se ni na kakve opasnosti navalili kao pobjesnjeni psi. Srbi nisu znali kako je onaj plemeniti mladić dobro pogodio svoj cilj i kako su Turci lišeni vojvode. Mislili su da je njihov plemeniti vojskovođa propao bez koristi za ono što je poduzeo i opirali su se satrvana srca dok se bitka nije svršila. S mnogo svojih velikaša Lazar je bio zarobljen, uveden u Muratov šator zajedno s njima i tu su svi pogubljeni dok je Murat umirao.²⁶ Laonik Halkokondil piše da o tom događaju Turci i Grci pričaju različito.

»Prvi vele, da je Murat razbio srbsku vojsku i nagnao ju u bijeg pak kada je sam gonio Lazara, da ga je srbski pješak, proti kojemu je svoje oružje okrenuo bio, strelicom ranio u srce, od koje je rane izdahnuo; a drugi, da je 'muž jedan viteški imenom Miloš' otkrivši prije svoju osnovu Lazaru, otišav k Muradu na razbojište i predstaviv se kao pribjeg, bio od njega primljen, mačem ga probo, pak da je onda i sam posječen bio. Turci su Murada polumrta odnieli u šator, slučaj taj gledali su čim više prikriti, među tim dvorjanici proglasili sultanom Bajazida; a ovaj, davši ubiti brata si Jakuba, koji je desnim krilom vojske zapoviedao, nastavi žešće boj sa Srbi. Ovim nije bilo poznato junačstvo Miloša, ni gubitak turski, te su klonuli duhom. Turci, imajući vrstniju konjicu, uza to smrću Murada

²⁴ Dinić, Kosovska bitka, 337.

²⁵ Féjer, Codex X/1, 567—569.

²⁶ N. Radojčić, Grčki izvori za Kosovsku bitku, Glasnik SND 7—8, Skoplje 1929—30, 168. Već se u »Povesnom slovu o knezu Lazaru«, pohvali napisanoj između 1392. i 1402. god. govori na sličan način o Lazarevoj pogibiji: Opkolilo ga mnoštvo Agarena, i uhvatiše ga, i priveden bi s mnoštvom vlastele njegove, kao ovca na klanje. Tada bi otsečena časna glava njegova s mnoštvom mu vlastele, mjeseca juna, 15 dana« (Radojčić, n. dj., 149).

za osvetom čeznući, a novim sultanom poticani, razbiju srbsku vojsku i u bijeg natjeraju. Lazar i s njimi mnogi vojvode i velemože budu uhvaćeni, dovedeni u šator, u kojem je Murad mrtav ležao, te ovdje istom vrstom smrću umoreni.«²⁷

U 15. stoljeću u izvorima se spominje i izdaja. Kada su Turci 1455. osvojili Novo Brdo, Konstantin Mihailović iz Ostrovice bio je tada zarobljen, naknadno je uvršten u janjičare. Prilikom prodora Matijaša Korvina u Bosnu, Konstantin Mihailović se predao kraljevoj vojsci, pa je kasnije otišao u Poljsku gdje je napisao »Tursku hroniku« ili »Janičareve uspomene«. O bitki na Kosovu piše:

»Kad ču car Murat da je knez Lazar naslednik svoga gospodara u srpskoj kraljevini, skupivši vojsku krenu na srpsku zemlju, na Kosovo Polje, a knez Lazar, ne oklevajući, skupivši takođe vojsku, dođe na ono mesto i utabori se prema caru na drugoj strani na Smagov kraj reke Laba. I tada je započeo u sredu (na dan) svetoga Vita veoma žestok boj i trajao je sve do petka.

Gospoda koja su bila naklonjena knezu Lazaru borila su se junački i verno kraj njega, ali drugi, gledajući kroz prste, posmatrali su bitku, a zbog ove nevere i nesloge (i zavisti rđavih i nevaljalih ljudi) bitka je izgubljena u petak u podne. (I tu je) Miloš Kobila (vitez kneza Lazara) ubio cara Murata... Tu je isto tako uhvaćen knez Lazar blizu jedne crkve Bogorodičine, po imenu Samodreža, i na tome mestu je postavljen visok stub sazidan kao znak hvatanja kneza Lazara. A kraj njega je bio Krajmir, vojvoda toplički, i mnogo druge gospode je na tome mestu pobijeno. A nevernici, pošto su se nagledali boja, ostali su kao izdajnici, što im kasnije nije dobro bilo, jer posle kratko vremena, birajući jednog po jednog, car je sve dao poubijati, govoreći: 'Kad ste svome gospodaru bili tako neverni u njegovoj nevolji, to isto biste i meni učinili!«²⁸

Krajem 15. ili početkom 16. stoljeća prevodilac Duke na talijanski unio je dug umetak o kosovskoj bitki, a spominje se izdaja i ime izdajnika. Po pričanju tog prevodioca Lazar je dobio pomoć od bosanskog kralja Tvrtka dvadeset tisuća ratnika, a srpska vojska utaborila se na Kosovu s ove strane Sitnice nedaleko od Novoga Brda. Tu je Miloš Kobilić povjerio Lazaru pisma sultana Murata koji ga je velikim obećanjima pokušao predobiti za sebe. Lazar je, zbog neke tajne namjere, naložio Milošu da, tobože, sultanu odgovori da će ispuniti njegovu želju.²⁹ Kod večere uoči bitke knez je Milošu

²⁷ Radojčić, n. dj., 171—173.

²⁸ Konstantin Mihailović iz Ostrovice, Janičarove uspomene ili Turska hronika, Spomenik JAZU CVII, ODN nova serija 9, Beograd 1959, 19.

²⁹ Dinić smatra da je možda predaja koja govori o tome kako je Miloš s dozvolom Lazara ubio Murata »evoluirala u priču o tome da je Murat pokušao primamiti Miloša na svoju stranu o čemu je ovaj obavestio svoga kneza« (M. Dinić, Dukin prevodilac o boju na Kosovu, Zbornik radova Vizantološkog instituta 8/2, Beograd 1964, 62, 63). Govoreći o izdaji na Kosovu kao jednom od bitnih elemenata kosovske legende M. Dinić je upozorio da se njen zametak nalazi u starijim ljetopisima (Pečkom, Studeničkom i Cetinjskom), da Dukin prevodilac donosi već pojednosti, a da je Mavro Orbini dao priču o Kosovu »sa glavnim elementima koje imaju i narodne pesme«. (Dinić, Kosovska bitka, 337). Motiv izdaje i kosovsku legendu opširno je obradio i R. Mihaljčić (Junaci kosovske legende, Beograd 1989, 127—158).

predbacio njegovu nevjeru, a on je, primivši ponudni pehar primijetio da će sutra biti jasno tko je vjeran a tko nevjeran. Rano ujutro Miloš je, osedlavši konja i okrenuvši koplje naopako, otišao u turski tabor, primljen je kao prijatelj i izveo je poznato umorstvo. Muratova smrt Lazaru nije bila poznata. Naložio je Bosancima da navale na Turke. Oni ih razbiju, ali kada su drugi put htjeli udariti, raznio se glas da je Lazarov vojvoda Dragoslav Pribišić izdao i okrenuo oružje protiv svojih. Bosanci ostaviše tada bojište a srpska se vojska zbuni; Turci, koji su vjerojatno lukavo proširili taj glas navališe; Lazar je s vojvodama bio zarobljen i u Muratovu šatoru pogubljen hvaleći Bogu, kao što kaže Dukin prevodilac, da je »neprijatelj« od ruke srpskoga viteza poginuo.³⁰

Prema narodnoj predaji Miloš je i jedan od zetova kneza Lazara. Prvi trag o tome nalazi se u pričanju Nijemca Jerga Topolivca u službi hercega Stjepana Vukčića. On je, vjerojatno, 1460. bio zarobljen od Turaka, prebjegao je u Italiju i stupio u papinu službu. Jerg je u svojoj kronici zabilježio dio kosovske legende:

»Dakle, despot Lazar imao je dva zeta koji su bili stalno u neslozi među sobom. Jednom je imao da ratuje sa Turčinom. Tada se ova dvojica prepiraše: sutra će se videti koji je najbolji u borbi. U toku noći jedan od zetova poruči Turčinu da će mu ujutro sa mnogo plemića priteći u pomoć. Tome se Turčin veoma obradovao i ujutro kada je stigao i kada je trebalo da mu poljubi nogu, tada isuče svoj mač i probode Turčina. No kako su se oni svi borili međusobno, Turčin ostade pobjednik, despot Lazar se dađe u begstvo, ali ga zarobiše i ubiše.«³¹ Ovu narodnu predaju krajem 15. stoljeća Dubrovčanin Ludovik Tuberon prikazao je ovako: »Lazar je uoči bitke sazvao vojvode na večeru da ukori za izdajstvo svoga velmožu Miloša koga je optužio jedan njegov takmac u namjeri da se uvjeri o njegovoj krivnji ili riješi sumnje. Kada su se ugrijali vinom, Lazar je sa srebrnim peharom u ruci predbacio to Milošu a on mu je odgovorio da će sutra vidjeti, da je lažno okrivljen. Drugi dan zorom Miloš odjuri na konju u turski tabor, doveden do Murata probode ga mačem i sam pogine. Skrivajući smrt sultanovu, Turci navališe na Srbe, a ovi su se tako hrabro branili da su se Turci jedva odupirali. Po drugi put navale još žešće. Lazar im poleti ususret, ostavi umorna konja pa zajaše drugoga. Srbi se zbune, jer su ga izgubivši iz očiju pomislili da je pao. Tada Turci udare na zbunjene Srbe i razbiju ih. Lazar uvidjevši zabunu svojih, nastojao ih je osokoliti; ali bilo je prekasno. Zajedno sa svojim vojnicima udari i on u bijeg, a skrenuvši s puta pade s konjem u jamu, prućem pokrivenu, gdje su ga gonio ubili.«³²

Istu predaju opširno je obradio i Mavro Orbini.³³

Smrt kneza Lazara spominje i najstariji izvor ruski đakon Ignjatije. Mlečani su isto tako vjerojatno saznali vijest o smrti Lazarovoj, jer je do ušiju mletačke vlade došlo »ali ne jasno, rat i novost što je bila između go-

³⁰ Dinić, Dukin prevodilac, 65, 66.

³¹ Mihaljčić, Lazar Hrebeljanović, 343.

³² L. Cerva Tubero, De Turcarum origine, moribus et rebus gestis commentarius. Florentiae 1590, 6-8.

³³ M. Orbini, Kraljevstvo Slovena, Beograd 1968, 101, 102.

spodina Murata... i kneza Lazara o čemu su se razne stvari govorile...«. Konstantin Filozof piše da je Lazar postigao »blaženu smrt tako što mu je glava posečena, a njegovi mili drugovi molili su usrdno da poginu pre nje-ga, da ne vide njegovu smrt«. ³⁴ Prema riječima Mihailovića iz Ostrovice, Ba-jazit je rekao Lazaru:

»Eto vidiš kako leže na nosilima otac moj i brat moj. Kako si se smeo odvažiti da se njemu usprotiviš?« Knez Lazar je čutao. (Reče) vojvoda Krajmir: 'Mili kne-že, odgovaraj caru; jer glava nije kao vrbovo stablo da po drugi put izraste.' Ta-da knez Lazar reče caru: 'Veće je čudo kako se otac tvoj smeo odvažiti da napa-dne srpsku kraljevinu. A kažem ti, care Bajazite: da sam to ranije znao što sada očima vidim, morao bi i ti na trećim nosilima ležati. Ali je sam gospod bog tako izvolio učiniti zbog grehova naših. Neka bude volja božja.' U tome je car Bajazit naredio da poseku Lazara, a Krajmir, izmolivši to od cara, kleknuvši dr-žaše skut pod glavom kneza Lazara da ne bi na zemlju pala. A kad ona pade na skut, priljubivši ovu glavu uz svoju glavu, reče: 'Zakleo sam se gospodu bogu: gdje bude glava kneza Lazara, tu i moja mora ležati.' A onda je i on posečen i obe glave su pale zajedno na zemlju.« ³⁵

Najstariji dosad poznati turski opis kosovskog boja nalazimo u Isken-der-nami (Aleksandridi), epskom djelu Ahmedija, pjesnika koji je živio oko 1334. do 1413. i bio rodom iz Anadolije. Na kraju svog djela Ahmedi ukratko izlaže i povijest mlade Otomanske Države sve do građanskih ratova Baja-zitovih sinova nakon sultanove smrti. Nakon školovanja pjesnik se vratio u domovinu i nastanio u Germijanu kao hodža kod mjesnog emira. Svoje dje-lo namijenio je gospodaru, a dovršio ga u prvoj redakciji godinu dana na-kon kosovskog boja. No iste godine Germijan gubi svoju nezavisnost, jer ga je Bajazit pripojio turskoj državi. Ahmedi je preživio Timorovu najezdu 1402. godine, boravio na dvoru Bajazitova sina Sulejmana u Jedrenu, a poslije Sulejmanove smrti vratio se u Anadoliju gdje je i umro. Opis Muratove smrti u njegovu djelu glasi ovako:

I cvo, udostojivši se (više) sreće sultan
u isti tren na tom mestu,
bio je pobedonosni borac za veru, a
posta neosporno, i mučenik za nju!
Šta se moglo pomoći? Kad je to delo nebesko,
k tome, ta, ne može večno prebivati u
svom stanju živ čovek! ³⁶

Kosovski boj opisao je i jedrenski povjesničar Uruđ. Iz oskudnih poda-taka saznajemo da je bio sin trgovca i pisar u Jedrenu. Svoju kroniku je pisao oko polovice 15. stoljeća a dovršio je u početku vlade sultana Mehme-da Fatiha. Njegov opis priprema za Kosovo i sukoba na Kosovu glasi:

³⁴ Filozof, Život despota, 60.

³⁵ Konstantin Mihailović, Janičarove uspomene, 19.

³⁶ A. Olesnicki, Turski izvori o kosovskom boju, Glasnik SND XIV, Skop-lje 1934, 61.

»Zatim sultan Gazi Murat i Laz oglu (sin Laza, tako ga Uruđ pogrešno zove) započeli su neprijateljstvo. Skupili su se vojnici anatolski i rumeljijski. Najpre behu gotovi iz Anatolije deset tisuća pešaka (jaja), a iz Rumelije deset tisuća azapa. Zatim od akindija izvede blizu dvadeset tisuća ljudi. (Svega) skupi od pedeset do šezdeset tisuća vojnika, kojima je pobjeda kazala put, i pođe s njima na Kosovo.«
U kratko, ročište je bilo ugovoreno na pomenutom mestu. Despot Laz oglu također uze mnogo plaćenika iz Srbija (Syrf), Laza, Arnauta, Bosne i Undurosa (Ugarske). Skupivši tako vojnike od svakog naroda izade i on na Kosovo. Murat han uzme sa sobom svoja dva sina Jildirima Bajezita i Jakub Čelebiju i pođe također. Kad vojska dođe (i stane) jedna prema drugoj, Gazi Murat postavi na desnoj ruci Jildirima Bajezita a na levoj Jakub Čelebiju. Obojica oni na dvema rukama a Njegovo Veličanstvo sam, praćen od sreće, stane po sredi, na prsima. Spređa su bili azapi, janičari i ostala pešadija... (Obe vojske), pomešavši se jedna sa drugom, učiniše velik boj i pokolj. Mnogo naroda islamskog i nevernoga izgibe... Nije bilo kraja onima, koji su pali pod mačem... Neverni se raspršise i gazije odoše u poteru za njima. Kada se vojska razišla na sve strane i otišla, Gazi Murat han, kako pripovedaju osta sam jedini.

Međutim, bio je jedan prokleti nevernik, koji se je (ranije) bio zaverio kao žrtva. Digavši se među leševima, s rečima: 'Hoću da celivam ruku padišahu' pođe napred. On je bio, čini se jedan od moćnih neverničkih begova. Oni (koji su bili otišli) ništa nisu slutili i bili su sasvim lakoumni. (Šta se može?) Šta se ima dakle po Višnjoj odluci dogoditi, to se svagda i događalo. Smrt, kažu, brzo je došla u napred već određeno mesto. Prema ispravnosti (arapske poslovice): 'kad dolazi rok, slepo je oko (mudrosti), nikoga ne može ukloniti. Tako i taj bezvernik, došavši s vrlo oštirim i kao voda blistavim handžarom udari padišaha koji je sjedeo na konju. Gazi Murat han na tom mestu posta mučenik za veru. (Posle) oni (koji su bili otišli), rekoše: 'Bilo s Njime vazda sveobuhvatno milosrđe Božje! (Šta možemo sada). Postupali smo lakoumno.'

U taj čas begovi se skupe na jedno mesto i u toj okolnosti slože se u tome, da podignu sultana Bajezita na mesto njegova oca. Pošlju Jakub Čelebiju glas u sledećim rečima: 'Dođi, tvoj otac želi te!' Na taj način dovedoše ga i pogubiše u šatoru. Otpremiše ga na raspolaganje Višjoj Istini. Postavivši sultana Bajezita padišahom, begovi iznova zametnu boj i s vikom: 'Alah, alah' udariše opet (svi) u jedan mah na nevernika... U tom boju uhvatiše despota Laz-ogliju sa sinom...

Baježit han izda naredbu. Obojicu pogubiše, učiniše tamni pakao prihvatilištem tih grešnika, lišenih potomstva. Kada su ti prokletnici bili raspršeni, gazije se (preko mere) obogatiše. Digavši se otuda, dođoše u Jedrene. U Jedrenu postavivši sultana Bajezita na presto i on u veličanstvu i sreći sede na stolicu mesto veličja i slave.«¹⁶

U posljednjoj četvrti 15. stoljeća, oko 1474. pisao je svoju povijest 86-godišnji starac derviš Ahdmed poznatiji u nauci pod imenom Ašik-paša zade. On je boj na Kosovu izložio po pričanju povjesničara Jakši-Fakih, sina Orhanova imama. On priča:

¹⁶ Podatak o brojnosti turske vojske je uvjerljiv. Sukrulah koji je 1457. dovršio svoju historiju za Mahmud pašu piše: »iz Vlaha, Ugara, Čeha, Srba, Arbanasa, Ulgara (Bugara) i Franaka poslaše (Lazaru) vojsku. Skupi se nevernih više od 100 tisuća...« (Olesnicki, Turski izvori, 64).

¹⁷ Olesnicki, n. dj., 64—66.

»Laz sam opravi poslanika k hanu i reče: 'Dođi i susrećemo se na Kosovu' i dodaje još: 'No dovedi zajedno sa sobom i svoje sinove'... Ali pored svega toga, (Laz) kako kažu, posla hanu neizmerne darove i u svojoj poslanici, kako pripovedaju, oslovio ga je: 'Brate moj, hane!' i još je dodao: 'Dođi sa dobrom spremom, i ja ću, reče, zapovediti da te dočekaju s dobrim naoružanjem.'

... Neverni čim videše pravovernu vojsku, odmah uperiše svoja koplja i udariše (na pravoverne). S desne strane stajao je Bajezit han, s leve Jakub Celebija... Laz beše na strani Jakuba Čelebije i na toj strani vojska (naša) bude razbijena.

Međutim, s ove strane (pokaza se) jedan nevernik po imenu Biliš Kobilu. Pruživši koplje donjim krajem u vis, s kapom u ruci pođe pravo k hanu. Gazije zakrčiše mu put. On govori: 'Uklonite se, dođoh celivati ruku i dođoh također javiti dobar glas. Laza sa sinom uhvatiše, eno onde, vode ih.' (To) reče i gazije prestaše smetati mu. On u jedan tren stiže do hana, obrnu koplje, probode hana. Brzo nad hanom postaviše šator. Bajezit beše prisutan. Posadiše ga pod sandžakom. Strana Jakub Čelebije, kako kažu, sama razbi nevernika. Dođoše (k Jakubu Čelebiji) i rekoše: 'Dođi, zove te tvoj otac!' Tek što dođe, s njim postupiše kao s njegovim ocem. Te noći dogodiše se u vojsci smutnje. No čim nastupi jutro, (vojnici) primiše Bajezita (za padišaha). Zatim digoše tabor i pođoše put Jedrena. Svi ti događaji zbiše se 791. godine hidreta (31. prosinca 1388. godine do 19. prosinca 1389.).³⁹

I iste povijesne podatke kao i Uruđ donosi neki anonimni derviš, vjerojatno pisac, iz prve četvrtine 16. stoljeća iz Jedrena gdje je pisao svoju kroniku koja završava s krajem carevanja Bajazita II. No anonim više naglašava brojnost Lazareve vojske: »Laz oglu s ogromnim mnoštvom ljudi«, ali i turske za koju kaže »da je ogromna vojska, nalik moru«. Za razliku od Uruđa anonim govori o »prezrenim nevernicima« koji su bili »zakovani u oklope«, a posebno ističe da nevjernici »koji umreše, izgiboše, koji pobegoše, spasiše se, a koji se daše uhvatiti živi, postaše sužnjevi. Anonim daje karakteristiku Miloša koje nema u Uruđevom opisu. On je »nevaljalac« za kojega se priča da je pripadao »k broju nevernih begova« i da je bio »čuvan među njima po odvažnosti, zlobi i kavstvu«. Za Jakuba kaže da je bio udavljen u šatoru.⁴⁰

Ahmedijeva pjesma, najstariji turski izvor o kosovskom boju, govori o kršćanima »što ih ima do Zapada« i koji »daše Lazu vojske bez broja«. I kod njega kao i kod ostalih turskih pisaca prisutna je tendencija pretjerivanja broja vojnika Lazarove vojske. No Ahmed i izričito kaže da je sultan poginuo u posljednjoj fazi boja. Njegova impresivna slika o bojnem polju gdje je zemlja bila »pokrita glavama i leševima« svjedoči o teškim gubicima obiju vojski a nikako ne o pobjedi Turaka. Također, tvrdnja da pravovjerna vojska »najzad iznemože od davanja udaraca« govori o velikom umoru preostale vojske, dakle o iscrpljenosti svih preživjelih boraca. Da ublaži pesimistički dojam, Ahmed dodaje da je vojska »gonila neprijatelja«. Pjesnik je, također, nagovijestio da je Murat umro na otvorenom polju, a ne u šatoru.⁴¹

³⁹ Olesnicki, n. dj., 75—77.

⁴⁰ Olesnicki, n. dj., 67, 69, 70.

⁴¹ Olesnicki, n. dj., 61.

Uruđ je, prvi i jedini od turskih historičara rekao da je Murat ubijen za vrijeme bitke i da su nakon izbora Bajazita za padišaha i nasilne Jakobove smrti, begovi pošli u boj i konačno razbili kršćansku vojsku, te zarobili kneza Lazara.

Prema turskim izvorima Murat je poginuo poslije boja, progoneći nevjernike jašući po bojnopolju ili sjedeći u šatoru, a kršćani su dokazivali da je stradao prije ili u vrijeme boja. Uruđ priča da je Murat bio na konju i da je odmah nakon ranjavanja nastupila njegova smrt. Saopćio je, također, kako je tjelesna straža i pratnja ostavila Murata sama na bojištu kada je boj bio na vrhuncu.⁴² To je, dakako, olakšalo Milošu da izvrši svoj naum. Jakubovo pogubljenje »veći dio vojske nije slutio«, tvrdi anonim i opravdava riječima da je »tako bilo prekinuto neprijateljstvo, koje bi jamačno moralo planuti među (braćom)«. ⁴³

Za razliku od drugih izvora Ašik paša spominje da je Miloš ubio Murata kopljem,⁴⁴ a takav prikaz nalazimo i kod Halkokondila. U tom se opisu prvi put spominje Miloš, po tumačenju Olesnickog kao Bilis Kubila što znači »onaj koji zna zadati udarac«. Tu je logičnije prikazan Milošev napad na sultana, jer se Miloš poslužio lukavstvom da bi se mogao približiti Muratu i prevario je Turke, koji bi ga inače u tome spriječili. Nešri, također, zove Miloša Kobila, a Konstantin iz Ostrovice u svojoj Turskoj kronici naziva ga Kobila ili Kobilić.⁴⁵ Ašik paša govori o smutnjama u vojsci koje su vjerojatno potakli nezadovoljni pristaše Jakuba, pa je tek ujutro Bajazit bio prihvaćen kao novi padišah.⁴⁶ Međutim, a to treba posebno naglasiti, turski izvori ne spominju izdaju u srpskoj vojsci, jer vjerojatno ništa o tome nisu znali niti je izdaje bilo, u protivnom oni bi se time i pohvalili.⁴⁷

* * *

Kada je još 1940. M. Dinić napisao da poznati izvori iz godine boja na Kosovu ili slave kršćanski trijumf ili su neodređeni, ali ni jedan ne govori o turskoj pobjedi, on je za razliku od K. Jircčka koji je smatrao da su Turci na Kosovu »skrhali otpor naroda na sjeverozapadu Poluotoka i utvrdili za

⁴² Šukrulah nije prihvatio Uruđevu verziju o ubojstvu Muratovu, već je prvi dao novi opis smrti (duhovničko-dvorsku verziju) koju su prihvatili turski historičari (Olesnicki, n. dj., 75). Naime, Šukrulah je prvi napisao da su čauši stali pred atentatora, ali je Murat, pomislivši da nevjernik ima neku molbu, odvratio čauše. Pisac prenosi odgovornost na sultana što je Miloš k njemu bio pušten (Olesnicki, n. dj., 74).

⁴³ Olesnicki, n. dj., 70.

⁴⁴ Ahmedije i Uruđ navode handžar (Olesnicki, n. dj., 61, 65).

⁴⁵ Konstantin Mihailović, Uspomene janičara, 19, 20.

⁴⁶ Olesnicki, n. dj., 77.

⁴⁷ U Povesnom slovu o knezu Lazaru koje je pisao nepoznati pisac između 1392. i 1402. god. još se ne govori o izdaji kao glavnom uzroku propasti srpske vojske na Kosovu (Pavlović, Marinković, Iz naše književnosti feudalnog perioda, Sarajevo 1959, 147).

više od pet stotina godina svoju vlast u središtu ovih zemalja«,⁴⁸ pristupio tom problemu slojevito i posvetio naročitu pažnju najstarijim vijestima o tom događaju. Dinić je 1953. analizirao sve vijesti o kosovskom boju, pa i one izvore koji su nastali u 15. st. i uvjerljivo potvrdio svoju navedenu tezu. Opisujući samu bitku naglasio je da su Lazarevi ljudi u početku pobjeđivali, ali kad je nakon Muratovog ubojstva Bajazid preuzeo vlast, on je izvojevao i pobjedu. Njegova ocjena ishoda kosovske bitke glasi: »... čini se ipak, da Turci nisu potpuno satrli srpsko-bosansku vojsku. Vuk Branković je uspio da se spasi, isto tako i vojvoda Vlatko Vuković: stradao bi bio prema tome najviše centar srpske vojske.« Govoreći o bližim i daljim posljedicama naglasio je da su one bile porazne za Srbe, jer je Srbija postala vazalna turska država, a oblast Vuka Brankovića stavljena je pod njihovu vojničku kontrolu.⁴⁹

Ocijenjujući bitku na Kosovu G. Ostrogorski smatra da je pod Bajazidom pobijedila nadmoćnija turska vojska, da je Srbija postala vazalna turska država i da je na Balkanu slomljen posljednji jači centar otpora.⁵⁰ U svom prilogu iz srpske povijesti s. v. »Od doseljenja do 1459.« objavljenom u Enciklopediji Jugoslavije S. Čirković ukratko rezimira bitku na Kosovu i kaže da su u njoj poginuli Murat i knez Lazar, a Lazarevi nasljednici bili prinuđeni da prime tursku vrhovnu vlast.⁵¹

Analizirajući suvremene i nešto kasnije izvore koji govore o zbivanjima na Kosovu R. Mihaljčić potvrđuje spomenutu Dinićeve tezu iz 1940. i s pravom zaključuje da »Turci nisu dobili bitku na Kosovu«. No govoreći o njezinim posljedicama on je iznio i jedan novi moment da su veliki gubici bili porazni samo za slabiju stranu, jer se Srbija ni po opsegu ni po broju stanovnika nije mogla uspoređivati s Turskom. Prema njegovu mišljenju neposredna posljedica bitke »koja ne iznenađuje« jest da su Lazarevi nasljednici priznali Bajazita⁵² za vrhovnog gospodara.⁵³ Pišući o Kosovu 1984. godine

⁴⁸ Jireček, *Istorija*, 325.

⁴⁹ HNJ I (Dinić), 451—453.

⁵⁰ G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1959, 507. Opisujući bitku I. Božić naglašava da je u početku »srpska vojska postigla izvestan uspeh« zahvaljujući i hrabrosti vlastelina Miloša. No pometnija je trajala kratko, jer je Bajazit »preuzeo komandu i odneo pobjedu« (*Istorija Jugoslavije*, Beograd 1972, 93, 94).

⁵¹ Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, 518.

⁵² *Istorija srpskog naroda II* (R. Mihaljčić), Beograd 1982, 45.

⁵³ O Vukovoj »izdaji« pisao je R. Mihaljčić i izloživši dilemu da li je Vuk iznevjerio Lazarevo djelo istaknuo je »pre bi se reklo da je on izneverio nadanja Lazarevića i njihovih privrženika«. Naime »sa stanovišta hrišćansko-turskih odnosa i poruka kosovskog predanja... Lazarevo delo su pre i više izneverili njegovi nasljednici nego Vuk Branković« koji je nakon kosovske bitke do svoje smrti više vremena Turcima pružao otpor nego što im je bio vazal. Posebno ističem i konačni autorov zaključak »da se izdaja Vuka Brankovića ne odbacuje samo zato što o njoj ne govore 'neposredni istorijski izvori', već zato što o Vukovoj izdaji prvi put piše Mavro Orbini puna dva veka pa i nešto više, posle kosovske bitke. Upravo razvoj kosovske legende svedoči da je izdaja neosnovano pripisana ovom

upozorio je da je tom prilikom izginula cijela jedna generacija i ponavlja svoju raniju, malo preinačenu ocjenu, da se »vremenom pokazalo da je to bila pobjeda ekonomsko i brojno snažnijeg neprijatelja«.⁵⁴

U svom članku objavljenom u Enciklopediji Jugoslavije 1962. o kosovskoj bitki M. Dinić tvrdi da se »još uvijek može reći s Lj. Kovačevićem koji je pisao pred proslavu 500 godišnjice boja da je 'Kosovska bitka pokrivena gustom tamom neizvjesnosti'«. ⁵⁵ No danas nakon radova Ćirkovića i Mihaljčića kao i priloga ostalih istraživača saopćenih javnosti na brojnim simpozijima u povodu obilježavanja 600-godišnjice kosovske bitke, može se zaključiti da su nova saznanja u velikoj mjeri raspršila tamu neizvjesnosti oko tog sudbonosnog događaja na Kosovu 1389. godine.

---

oblasnom gospodarstvu. U predanju se dugo lutalo dok se ljaga izdaje nije usredredila na ličnost Vuka Brankovića.« (R. Mihaljčić, *Junaci*, 123. 124).

Budući da nisam mogao nabaviti navedenu knjigu R. Mihaljčića, u svom referatu »Izdaja« Vuka Brankovića u svakodnevicu i svjetlu kritičke historiografije nisam naveo ova značajna autorova razmatranja, pa to činim na ovom mjestu. Referat sam održao 3. lipnja 1989. na simpoziju Kosovska bitka i njene refleksije na društvene, političke i ekonomske odnose na ovim prostorima, organiziranom na Univerzitetu u Prištini.

⁵⁴ R. Mihaljčić, Lazar Hrebeljanović, *Istorija, kult, predanje*, Beograd 1984, 122.

⁵⁵ Dinić, *Kosovska bitka*, 337.

Zusammenfassung

DIE SCHLACHT AUF DEM AMSELFELD IN DEN ÄLTESTEN PUBLIZIERTEN QUELLEN UND DER NEUEREN SERBISCHEN GESCHICHTSSCHREIBUNG

Einige türkischen Mißerfolge in den Kämpfen mit den Serben und Bosniern veranlaßten den Sultan Murad, einen Kriegszug gegen Serbien vorzubereiten. Die Armee des Sultans, in der sich auch seine zwei Söhne Bajasid und Jakub, weitere hervorragende Heerführer sowie Truppen der türkischen Vasallen aus Ost und West befanden, stießen nach der Überquerung des Gebiets von Konstantin Dragaš auf das Amselfeld. Diesem Heer widersetzen sich der Fürst Lazar, Vuk Branković und die Truppen des bosnischen Königs Tvrtko unter dem Kommando von Vlatko Vuković, mit dem auch ein Trupp Kroaten gekommen war. Die Schlacht spielte sich unweit der heutigen Stadt Priština ab, bei dem Zusammenfluß der Laba und der Sitnica. Zahlenangaben über die Stärke der Gegner sind nicht zu machen, weil sowohl die Serben als auch die Türken ihren jeweiligen Gegner zahlenreicher darzustellen versuchten, damit der Sieg über den zahlenmäßig so starken Feind umso ruhmreicher klinge.

Noch im Jahre 1940 schrieb M. Dinić, daß alle bekannten Quellen aus dem Jahr der Schlacht entweder über einen Triumph der Christen sprachen oder sich vage ausdrückten, keine einzige läßt etwas von einem türkischen Sieg verlauten. Diese Meinung bekräftigte auch Sima Ćirković, der bewiesen hat, daß sich zwei an den verbannten Kaiser (E)manuel II. Paläologen gerichtete Briefe des Rhetors Kidon auf die Schlacht auf dem Amselfeld beziehen. Die älteste Quelle, eine Niederschrift des russischen Diakons Ignatius (27. 6. 1389), der sich zu der Zeit in der Stadt Astravia am Schwarzen Meer befand, erwähnt den Tod von Lazar und von Murad in der Schlacht und zeugt von der Unsicherheit, die damals in dem türkischen Staat herrschte. Die Anweisung des Rats von Venedig an seinen Gesandten zum neuen Sultan bestätigt ebenfalls, daß die Gerüchte über Kossovo, die man in Venedig aus verschiedenen Quellen erhielt, für die Türken ungünstig waren und daß darin von einem Sieg der Türken überhaupt nicht die Rede war. Auch König Tvrtko benachrichtigte den Gemeinderat von Trogir und Florenz über seinen Sieg auf Kossovo. Die erhaltene Antwort aus Florenz (25. 10. 1389) erwähnt den Sieg, den das Königreich von Bosnien errungen hat. Auch in Kidons Briefen gibt es keine Anspielungen an den türkischen Sieg, daraus ist vielmehr zu entnehmen, daß die Türken geschwächt waren, daß aber das Byzantinische Reich wegen der inneren Kämpfe nicht in der Lage war, sich die neuentstandene Situation auf dem Balkan zu nutze zu machen.

Aber die Quellen vom Ende des 14. Jhs. einige auch aus dem 15. Jh. reden von dem unentschiedenen Ausgang der Schlacht oder vom Sieg der Türken. In dem Werk »Slovo o knezu Lazaru« (Historie des Fürsten Lazar) des Patriarchen Danilo III. ist die Schlacht ohne Übertreibungen dargestellt, und Ähnliches berichten auch die Annales Ragusini anonymi, die betonen, »das der Sieg weder den Türken noch den Bosniern zufiel, weil es sehr viele Gefallene gab«. Erst Konstantin der Philosoph teilt in seiner »Biographie des Stefan Lazarević« die Nachricht über den Sieg der Türken mit.

Bereits im Jahre 1389 wird in der Antwort aus Florenz derjenige erwähnt, der »den Führer einer solchen Macht (Murad) mutig mit dem Schwert getötet hat«, und Konstantin der Philosoph schreibt, »daß das jemand sehr Hochgeborener war, den die Neider verleumdete und ihn als treulos verdächtigten«. In

einer seiner ältesten Handschriften ist der Name Miloš hinzugefügt, den auch Chalkokondil kennt, und bei Konstantin Mihailović aus Ostrovica tritt der Familienname Kobilic auf.

In den Quellen aus dem 15. Jh. wird der Verrat erwähnt. Konstantin Mihailović schreibt in seiner türkischen Chronik, daß die Herren, die auf Lazars Seite standen, mutig gekämpft haben, während andere nur zuschauten. Der neue Sultan habe sie nach der Schlacht hinrichten lassen mit der Begründung, daß sie auch ihn in der Not verlassen würden wie sie Lazar untreu geworden waren. Ende des 15. Jhs. oder zu Beginn des 16. Jhs. fügte der Übersetzer ins Italienische, Dukas, einen langen Einschub über die Schlacht auf dem Amselfeld ein und erwähnt ebenfalls den Verrat und den Namen des Verräters. Diese Tradition bearbeitete auch Mavro Orbini ausführlich in seinem Werk »Kraljestvo Slovena« (Königtum der Slawen).

Die älteste bekannte türkische Beschreibung der Schlacht auf dem Amselfeld ist in der »Iskender nama«, einem epischen Werk des Dichters Achmedi erhalten. Sein Gedicht zeugt von den schweren Verlusten beider Heere und der Erschöpfung der Türken. Der Historiker von Jedrene Urudj beschreibt, wie Miloš den Sultan Murad getötet hat sowie die Geschehnisse nach dem Tod des Sultans, und Aschik-Pascha spricht über die Verwirrungen im Heer, die wahrscheinlich von den unzufriedenen Anhängern des hingerichteten jüngeren Sohn Murads Jakub ausgingen.

In der neueren serbischen Geschichtsschreibung wird die Schlacht auf dem Amselfeld unterschiedlich dargestellt. Ostrogorski und Božić sind der Meinung, das überlegene türkische Heer habe gesiegt und Serbien sei zu einem Vasall des Türkischen Reichs geworden. M. Dinić meint, daß die Türken nicht das serbische Heer völlig vernichtet hätten, und im Zusammenhang mit den Folgen der Schlacht betont er, daß Serbien zum türkischen Vasallenstaat geworden sei. R. Mihaljević vertritt die Meinung, die Türken hätten keinen Sieg errungen, macht aber darauf aufmerksam, daß die schweren Verluste in der Schlacht verheerende Auswirkungen für Serbien hatten, das sich weder nach der Zahl der Einwohner noch der Größe des Territoriums mit dem Türkischen Reich vergleichen konnte. Die unmittelbare Folge der Schlacht, so Mihaljević, sei auch die Anerkennung von Bajesid als dem obersten Herrscher und das Vasallenverhältnis der Nachkommen von Lazar.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 50 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH